

➔ Hoofdstuk 5

Sportverenigingen en vrijwilligers

Janine van Kalmthout

De publicaties in dit hoofdstuk vallen uiteen in twee thema's: de stand van zaken bij sportverenigingen en de maatschappelijke rol van verenigingen.

Stand van zaken bij sportverenigingen

De verschillende (verenigings)monitoren, zowel landelijk (*Sportbonden Monitor* en *SportAanbiedersMonitor*) als lokaal (*Verenigingsmonitor Haarlem*, *Verenigingsmonitor vitaliteit Schiedam*, *Vitaliteitsscan sportverenigingen Den Haag*), schetsen een beeld van de situatie bij sportverenigingen. Daarnaast biedt de eerste penningmeestersmonitor (Bakker & Van Kalmthout, 2013) een mooi kijkje in de portefeuille van de penningmeester in de sportclub. De penningmeestersmonitor zal jaarlijks herhaald worden.

Al deze monitoren vervullen een soort thermometerfunctie. Ze laten onder andere zien hoe het er voorstaat met de samenstelling van het ledenbestand, het

ledenverloop, het beleid, het kader, de financiën, het sportaanbod, de ondersteuningsbehoefte en de ambities van verenigingen. De herhaling van de monitoren brengt ontwikkelingen of juist stabiele factoren in het (lokale) verenigingsleven aan het licht.

De *Sportbonden Monitor 2011*, over de stand van zaken bij sportbonden (Schouten et al., 2012), laat zien dat het ledental van de bij NOC*NSF aangesloten bonden nog altijd licht stijgt. Deze *Sportbonden Monitor* is de eerste in een reeks van jaarlijks terugkerende kengetallen over de organisatie van sportbonden. Terwijl het aantal verenigingen licht daalt, neemt het aantal leden per vereniging toe. De toename in het aantal medewerkers in dienstverband bij de bonden en de toenevende omzet vormen een indicatie voor verdere professionalisering in de branche.

Deze ontwikkeling is ook gedeeltelijk terug te zien in de landelijke *SportAanbiedersMonitor 2012* (Van Kalmthout et al., 2013). Deze monitor, voorheen bekend als de *Verenigingsmonitor*, wordt sinds 2000 uitgevoerd bij een landelijk representatief panel van sportverenigingen. De monitor schetst een uitgebreid beeld van de stand van zaken bij de Nederlandse sportverenigingen. De monitor van 2012 toont een zeer licht stijgend ledental bij sportverenigingen. Mogelijk zet deze stijging zich door want bijna alle verenigingen hebben een leden(groei)ambitie. De groei in leden is het sterkst bij grote sportverenigingen (> 250 leden) en sporten in de buitenlucht. De indicatie voor verdere professionalisering is niet terug te vinden op verenigingsniveau. Het gemiddeld aantal betaalde medewerkers is sinds 2009 niet veranderd. In vergelijking met 2008 geven meer verenigingen aan dat het een vereniging van vrijwilligers moet blijven (90% 2012) en vinden minder verenigingsbestuurders dat betaalde krachten de verenigingen ten goede zou komen (9% 2012).

De maatschappelijke rol met daarbij ook sportiviteit en respect, gezondheid en sportstimulering, zijn thema's die steeds meer de aandacht van verenigingen vragen. (Gemeentelijke) overheden en sportbonden spreken sportverenigingen steeds meer aan op hun maatschappelijke rol, zoals de functie van de club in de omgeving en de aandacht voor sportiviteit en respect. Deze thema's krijgen dan ook vaker de aandacht in verenigingsmonitoren.

Verenigingsmonitoren worden vaak gebruikt als onderlegger of input voor (gemeentelijk) beleid en om ontwikkelingen bij verenigingen te volgen. Zo gebruikte de gemeente Haarlem de *Verenigingsmonitor Haarlem 2012* om inzicht te krijgen in de maatschappelijke functie van verenigingen om de verenigingsondersteuning in Haarlem nader in te richten (Romijn & Van Kalmthout, 2012). Ledenwerving, ledenbehoud en de financiën vormen een groter probleem voor de Haarlemse verenigingen dan in 2008.

De gemeente Schiedam wilde door middel van *Verenigingsmonitor vitaliteit Schiedam* inzicht krijgen in de vitaliteit van verenigingen ten behoeve van de

(her)inrichting van sportparken in die gemeente (Romijn & Van Kalmthout, 2012). Een kwart van de verenigingen blijkt vitaal te zijn volgens de definitie die de gemeente Schiedam daarvoor hanteert.

Ook de gemeente Den Haag ontwikkelde een *Vitaliteitsscan sportverenigingen Den Haag 2012* om inzicht in de vitaliteit en maatschappelijke functie van haar sportverenigingen te krijgen en om de maatschappelijke prestaties van verenigingen te vergroten (Diepeveen (red.)(2012)). 45 procent van de verenigingen is vitaal volgens de Haagse definitie. Van deze verenigingen heeft iets minder dan de helft een maatschappelijke functie.

De verwachting is dat de komende jaren vaker verenigingsmonitoren bij gemeenten worden uitgevoerd om inzicht te krijgen in de (maatschappelijke) mogelijkheden van sportverenigingen. Dit in het licht van de recente en toekomstige verschuivingen van verantwoordelijkheden in het sociale beleid en de bezuinigingen op zorg en welzijn. Daarbij worden professionele, vrijwillige organisaties (ook sportverenigingen) en burgers steeds meer gestimuleerd tot mede uitvoering van het sociale beleid.

Maatschappelijke rol van de vereniging

Hoe kunnen sportverenigingen een maatschappelijke functie realiseren? Verschillende studies van het Verwey-Jonker Instituut en DSP geven inzicht in aspecten van de maatschappelijke rol van de verenigingen en bieden handreikingen voor gemeenten en organisaties in de sociale sector en voor verenigingen om de maatschappelijk functie vorm te geven. Sport wordt daarbij als middel gezien en ingezet.

De rapportage *Sportverenigingen in beeld bij de Wmo* (Hermens et al., 2013) geeft handreikingen voor gemeenten om de samenwerking tussen sportverenigingen en professionele organisaties uit de sociale sector, zoals opvang- en welzijnsinstellingen, tot stand te laten komen, te behouden en te begeleiden. Dit alles vanuit het gedachtegoed van de Wmo om de sportparticipatie van kwetsbare groepen te bevorderen en organisaties uit het sociale domein te ondersteunen bij het gericht gebruikmaken van sport bij het werken aan hun doelstellingen. De organisatie van de sport blijft de belangrijkste rol van de sportaanbieder. Elke sportvereniging heeft een belangrijke plek in de samenleving. Maar enkele maatschappelijk gerichte sportverenigingen hebben daarnaast extra maatschappelijke ambities, zoals het opnemen van kwetsbare groepen. Deze verenigingen gaan samenwerken met het sociale domein. De gemeente vervult daarbij de rol van stimulator, makelaar en kwaliteitsbewaker.

Het 'Sportplusprogramma' van de gemeente Rotterdam zet ook structureel in op de mogelijkheden van (mensen in) sportverenigingen om zich extra in te zetten voor maatschappelijke doelstellingen (veiligheid, werk en inkomen, gezondheid,

onderwijs en (sport)participatie)(Hermens et al., 2012). Ook in de studie *Sportplus-verenigingen gestart, Rotterdam vooruit?* wordt de eigenheid van de sportvereniging niet uit het oog verloren. De volgende aspecten van de sportvereniging blijken voor het welslagen van het programma van belang: aanwezigheid van pioniers, trekkers; draagvlak bij vrijwilligers en leden; aansluiting bij het ritme en tempo van de vereniging; specifieke vaardigheden bij vrijwilligers; activiteiten die aanliggen tegen de kerntaak van de vereniging hebben de prioriteit bij vrijwilligers.

Bij sportverenigingen die een bredere maatschappelijke rol willen vervullen is een positief pedagogisch klimaat belangrijk (Hermens & Gilsing, 2013). De wens in Rotterdam is de positie van de sportvereniging in de jeugdketen te versterken. Volgens de rapportage *Sportclubs in de jeugdketen* is het in drie kernelementen van pedagogische ondersteuning voor verenigingen mogelijk dat verenigingen een rol spelen in de interventiepiramide voor de jeugdzorg. Dit start met de zorg voor een goed pedagogisch klimaat op de sportvereniging (opgroei-klimaat) via preventie naar het oplossen van problemen bij jeugdigen met gedragsproblemen. Maar ook hier wordt aangesloten bij de verschillende wensen en mogelijkheden bij verenigingen.

Het factsheet *Opvoeden samen met de buurt* (Duijvestijn, 2012) beschrijft praktische tips en handvatten om de pedagogische waarde van sportverenigingen te versterken. Het zijn simpele maatregelen die niet veel extra's vragen van de club. Investeren op pedagogische kwaliteit van de sportvereniging loont, zo stellen de onderzoekers.

Gezien de ontwikkelingen in het sociale beleid, decentralisatie van verantwoordelijkheden van het rijk naar gemeenten en van gemeenten naar lokale organisaties, blijft de maatschappelijke rol van de sportverenigingen een actueel (onderzoeks)thema. Gemeenten, organisaties en verenigingen blijven op zoek naar mogelijkheden om die maatschappelijke functie te vervullen. Ook in de landelijke programma's 'Sport en Bewegen in de Buurt' en 'Naar een Veiliger Sportklimaat' spelen sportverenigingen en de vrijwilligers een belangrijke (maatschappelijke) functie. Waarbij, zo blijkt uit de besproken onderzoeken, de eigenheid van de sportvereniging en de primaire rol van sportaanbieder niet uit het oog moeten worden verloren. Een mooi vraagstuk voor de komende periode.

5.1 Literatuur

- Bakker, S. & Kalmthout, J. van (2013). *Kijkje in de portefeuille van de penningmeester. Analyse Penningmeestersmonitor*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Diepeveen, M. (red.)(2012). *Vitaliteitsscan sportverenigingen 2012. De vitaliteit en maatschappelijke functie van Haagse sportverenigingen*. Den Haag: Gemeen-

te Den Haag, Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn.

- Duijvestijn, P. (2012). *Opvoeden samen met de buurt. De pedagogische waarde van de sportvereniging*. Leuven/Deventer: DSP-groep.
- Hermens, N. & Gilsing, R. (2013). *Sportclubs in de jeugdketen. De mogelijkheden van pedagogische ondersteuning van sportverenigingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Hermens, N., Jansma, A. & Marissing, E. van (2013). *Sportverenigingen in beeld bij de Wmo. De rol van de gemeente bij de samenwerking tussen de sociale sector en sportverenigingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Hermens, N., Jansma, A., Meere, F., de & Verhoogt, P. (2012). *Sportplusverenigingen gestart, Rotterdam vooruit? Hoe Rotterdamse sportverenigingen bijdragen aan het bereiken van stedelijke doelstellingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Kalmthout, J. van & Werff, H. van der (Mulier Instituut), Veerman, H. & Daamen, T. (NOC*NSF)(2013). *SportAanbiedersMonitor 2012. Facts & figures*. Arnhem: NOC*NSF/Mulier Instituut.
- NOC*NSF (2012). *Proeftuinen nieuwe sportmogelijkheden. Resultaten Proeftuinprojecten 2010-2011*. Arnhem: NOC*NSF.
- Romijn, D. & Kalmthout, J. van (2012). *Verenigingsmonitor Haarlem 2012*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Romijn, D. & Kalmthout, J. van (2012). *Verenigingsmonitor vitaliteit Schiedam 2012. Stand van zaken bij sportverenigingen in het perspectief van vitaliteit*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Schouten, F., Verschuren, B. & Brands, H. (2012). *Sportbonden Monitor 2011. Ontwikkeling van organisaties in de sport. Facts & Figures*. Arnhem: NOC*NSF.

5.2 Masterscripties

- Agten, K. (2013). *Diversiteit in sportverenigingsbesturen, een kwestie van tijd of een illusie? Een onderzoek naar de betekenissen die bestuurders van Tilburgse sportverenigingen en verenigingsondersteuners geven aan diversiteit binnen het bestuur van de sportvereniging*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Beuks, J.A. (2013). *Voluntary work at a one time event. Contextual influences in decision making*. Tilburg: Tilburg University, Leisure Studies.
- Bisschop, R. (2013). *Van betrokkenheid naar enthousiasme. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenissen die vrijwilligers van voetbalvereniging ONA geven aan hun vrijwilligerswerk*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.

- Heijden, B. van der (2013). *De sportbestuurder over besturen in de sport. Een onderzoek naar de betekenisgeving en invulling van sportbestuurders aan hun functie, rol en taak ten opzichte van heersende en normatieve opvattingen en literatuur*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Netjes, A. (2013). *Wij zijn klein, Zij zijn groot! Een kwalitatief onderzoek naar kennisdeling tussen bestuurders van sportverenigingen*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Nuijten, N. (2013). *Is de sportvereniging klaar voor haar positie in een veranderende samenleving? Een kwalitatief onderzoek naar de positionering van de sportvereniging in een veranderende samenleving*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Pennekamp, N. (2013). *Het multifunctionele clubhuis. Van verbinding naar binding*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Veldman, I.C.M. (2013). *De toekomst van de zwemles. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van zwemles voor zwemverenigingen*. Utrecht: Universiteit Utrecht (USBO), Sportbeleid & Sportmanagement.
- Westen, S. van (2012). *Ouderparticipatie op sportverenigingen. Determinantenanalyse naar ouderparticipatie op de sportvereniging*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken.